

HM Government

Geras verslas:

*kaip įgyvendinti JT pagrindinius verslo ir
žmogaus teisių principus*

2013 m. rugsėjis

Geras verslas:

*kaip įgyvendinti JT pagrindinius verslo ir
žmogaus teisių principus*

Jos Didenybės įsakymu
Užsienio ir Sandraugos reikalų ministro
pristatyta Parlamentui

2013 m. rugsėjis

Cm 8695

Turinys

Ministrų pratarmė

1. Įžanga
2. Valstybės pareiga ginti žmogaus teises
3. JK įmonių pareiga gerbti žmogaus teises
4. JK Vyriausybė ir galimybės pasinaudoti priemonėmis, skirtomis kovoti su žmogaus teisių pažeidimais verslo veikloje
5. JK veiksmų plano įgyvendinimas ir tobulinimas
6. Nuorodos

Ministrų pratarinė

Vyriausybė yra tvirtai įsitikinusi, jog verslo skatinimas turi būti neatsiejamas nuo pagarbos žmogaus teisėms.

Didžiosios Britanijos ekonominės sėkmės garantas yra privataus sektoriaus verslumas, pramonė ir prekyba. Šiandien kaip niekad svarbu padėti britų bendrovėms sėkmingai vystyti veiklą, ir tai daryti atsižvelgiant į mūsų vertybes.

Mes siekiame tarptautiniu mastu liberalesnės rinkos aplinkos, kurioje galėtų klestėti prekyba, kuri būtų stabili ir tvari ilgą laiką, ir kurioje vyrautų skaidrumas, geras valdymas ir teisinės valstybės principai.

Ne kartą matėme, kaip didesnės asmens laisvės ir pagarba žmogaus teisėms, pavyzdžiui, Rytų Europoje ir Lotynų Amerikoje, gali nulemti transformacinius pokyčius gerovės ir saugumo srityse. Klestinti ir stabilizuojantis rinkoms, atsiranda vartotojų, kurių anksčiau nebuvo dėl prasto sistemos funkcionavimo ir korupcijos.

Asmens laisvės prisideda prie ekonomikos plėtros. Žmogaus teises gerbiančioje visuomenėje tarsi gija įsigalėjusios įvairios apsaugos priemonės, tokios kaip demokratinės laisvės, geras valdymas, teisinės valstybės principai, nuosavybės teisės, pilietinė visuomenė, taip pat leidžia sukurti derlingas sąlygas augimui, kurio priešakyje – privatus sektorius. Nesant tokių apsaugos priemonių, mažėja rinkos dalyvių ir inovacijų, suvaržomos galimybės, atsiranda politinis nestabilumas ir kyla konfliktai. Atsakingi privataus sektoriaus veiksmai žmogaus teisių srityje naudingi tiek verslui, tiek bendruomenėms, kadangi kuriamos darbo vietos, teikiama pagalba klientams ir stiprinamas teisingumo jausmas. Be to, įnešamas indėlis stiprinant rinkos tvarumą, todėl stiprėja ir ilgalaikio augimo potencialas.

Jau dabar yra verslininkų ir įmonių, kurie jau seniai integravo žmogaus teisių aspektus į savo verslo veiklą. Šiandien, kai kurių įmonių apyvartai esant didesnei nei kai kurių šalių BVP, ir siekiant, kad prekyba ir investicijos būtų varomoji jėga, skatinanti atsigaivinti pasaulio ekonomiką, verslas gali pasinaudoti turima didžiule įtaka ekonomikos ir visuomenės plėtrai. Tam, kad būtų maksimaliai išnaudotos pasaulinio prekybos tinklo galimybės, visos įmonės – nuo didžiausios iki mažiausios – turi prisiimti atsakomybę prieš visuomenę, įskaitant įsipareigojimą gerbti žmogaus teises.

Vyriausybė palankiai vertina Jungtinių Tautų parengtą dokumentą „JT pagrindiniai verslo ir žmogaus teisių principai“. Visiems – vyriausybėms, įmonėms, profesinėms sąjungoms ir pilietinei visuomenei – tenka tam tikri vaidmenys įgyvendinant šiuos principus tiek vietos, tiek tarptautiniu mastu. Mes norime, kad britų bendrovės sėkmingai vystytų savo veiklą ir, kaip JK atstovės, būtų pavyzdys verslo plėtros ir žmogaus teisių srityse, atsižvelgiant į JK verslo sklaidą ir poveikį visame pasaulyje. Tai reiškia, kad turime dėti visas pastangas, kad užtikrintume vienodas sąlygas įmonėms visur veikti vadovaujantis tokiais pačiais aukštais standartais ir išvengiant nepagrįstų išlaidų bei nereikalingos reguliavimo naštos.

Šis veiksmų planas yra JK nacionalinis JT pagrindinių principų įgyvendinimo planas. Jame išreikštas mūsų įsipareigojimas ginti žmogaus teises, padedant JK įmonėms suprasti šias teises ir mokėti jomis naudotis. Šiame dokumente taip pat aiškiai įvardyti mūsų lūkesčiai apie įmonių elgesį tiek Jungtinėje Karalystėje, tiek užsienyje. Pagrindiniai principai yra skirti taikyti visame pasaulyje, todėl sieksime, kad jie būtų įdiegti ir įgyvendinti plačiai tarptautiniu mastu.

Mes krepiamės į įmones ir pilietinę visuomenę su prašymu padėti mums įgyvendinti šį veiksmų planą. Taip pat krepiamės į savo tarptautinius partnerius, kad ir jie įgyvendintų Pagrindinius principus savo šalyse, kad tokiu būdu geriau užtikrintume žmogaus teisių apsaugą ir tvarią verslo aplinką visame pasaulyje.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "William Hague". The signature is fluid and cursive.

William Hague
Užsienio reikalų ministras

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Vince Cable". The signature is simple and stylized.

Vince Cable
**Verslo, inovacijų ir gebėjimų
ministras, Prekybos tarybos
prezidentas**

1. Įžanga

Vis daugiau įmonių supranta pagarbos žmogaus teisėms verslo aplinkoje svarbą ir įvairialypę naudą, nes tai:

- padeda saugoti ir gerinti įmonės **reputaciją ir prekės ženklo vertę**;
- apsaugo ir **plečia klientų bazę**, kadangi vartotojai vis dažniau ieško įmonių, puoselėjančių aukštus etikos standartus;
- padeda įmonėms **pritraukti ir išlaikyti gerus darbuotojus**, todėl sumažėja darbuotojų kaita ir padidėja jų darbo našumas bei motyvacija;
- **sumažina grėsmes veiklos tęstinumui**, kylančias dėl konfliktų įmonės viduje (streikų ir kitų darbo ginčų) arba su vietos bendruomene ar kitomis šalimis (socialinė veiklos licencija);
- **sumažina bylinėjimosi dėl žmogaus teisių pažeidimo riziką**;
- **pritraukia institucinius investuotojus**, įskaitant pensijų fondus, kurie vis dažniau atsižvelgia į etinius veiksnius, įskaitant žmogaus teises, priimdami investicinius sprendimus;
- padeda įmonėms tapti **partnerėmis/investuotojomis**, kurias pasirenka kitos įmonės ar vyriausybės, kurioms svarbu išvengti su žmogaus teisėmis susijusios rizikos.

Įmonės mums išsakė savo poreikius. Tai – darni Vyriausybės politika ir nuosekli bei aiški informacija apie politinius veiksmus. Jos nori užtikrintai žinoti Vyriausybės lūkesčius žmogaus teisių srityje ir laukia pagalbos, kad galėtų juos pateisinti. Šiuo veiksmų planu ir siekiama patenkinti šiuos poreikius. Jame nurodyta, kaip Vyriausybė reagavo į JT pagrindinius principus, ir pateikiami mūsų tolesnių veiksmų planai:

- **įgyvendinti JK Vyriausybės įsipareigojimus** ginti žmogaus teises JK jurisdikcijai priklausančioje verslo įmonių aplinkoje;
- **remti, motyvuoti ir skatinti JK verslo įmones** prisiimti atsakomybę gerbti žmogaus teises visoje savo veikloje tiek savo šalyje, tiek užsienyje;
- **padėti pasinaudoti veiksmingomis teisės gynimo priemonėmis** asmenims, kurių žmogaus teisės buvo pažeistos situacijose, kuriose dalyvauja JK jurisdikcijai priklausančios verslo įmonės;
- **skatinti supratimą** apie tai, kaip sprendžiant žmogaus teisėms kylančių grėsmių ir poveikio klausimus galima padėti sėkmingai vystyti verslą;
- **skatinti laikytis JT pagrindinių verslo ir žmogaus teisių principų (JTPP) tarptautiniu mastu**, taip pat raginti valstybes prisiimti visas pareigas ginti žmogaus teises ir užtikrinti veiksmingas teisės gynimo priemones jų jurisdikcijoje;

- užtikrinti, kad visi JK Vyriausybės padaliniai **laikytųsi nuoseklios politikos** JTTP atžvilgiu.

JTTP sudaro trys pagrindiniai ramsčiai: valstybės pareiga ginti žmogaus teises, įmonių pareiga gerbti žmogaus teises ir galimybės pasinaudoti teisės gynimo priemonėmis. Kad būtų paprasta naudotis, mūsų veiksmų planas turi tokią pačią struktūrą. Šiame dokumente kalbėdami apie britų arba JK bendroves, verslą ir verslo įmones, turime omenyje visas verslo įmones, kurių juridinis adresas yra Jungtinėje Karalystėje.

2. Valstybės pareiga ginti žmogaus teises

Dabartinė JK teisinė ir politinė sistema

JK privalo laikytis tarptautinių žmogaus teisių įsipareigojimų pagal paprotinę tarptautinę teisę ir pagal atitinkamus savo pasirašytus ir ratifikuotus tarptautinius teisės aktus. Įsipareigojimai žmogaus teisių srityje iš esmės taikomi tik valstybės teritorijoje ir (arba) jurisdikcijoje. Todėl valstybėms narėms nėra nustatyta bendrų reikalavimų reguliuoti jų jurisdikcijoje įregistruotų verslo įmonių veiklą užsienio teritorijoje, nors taikomos ir išimtys, pavyzdžiui, esant sutartimi nustatyta tvarkai. Tam tikrais atvejais JK taip pat gali laikytis politikos reguliuoti britų įmonių veiklą užsienyje.

JK turi specialius įstatymus, kuriais ginamos žmogaus teisės ir valdoma įmonių veikla. JK teisėje, kaip ir kitais atvejais, šios nuostatos išdėstytos teisės aktuose, o kartais jas gina papročių teisės normos, kurios visos kartu užtikrina tam tikras teises ir laisves. Kai kurios iš šių nuostatų galioja nuo seno ir yra gerai pažįstamos verslui. Kaip ir visos valstybės narės, mes turime nuolat iš naujo įvertinti, ar dabartinės nuostatos yra teisingos, kokių gali būti spragų, ir ką galėtume patobulinti.

JK yra ratifikavusi nemažai tarptautinių sutarčių ir susitarimų, kuriais saugomos žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės ir kurie įsigaliojo per įstatymus. Tai Tarptautinės darbo organizacijos aštuonios pagrindinės konvencijos, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, Europos konvencija dėl žmogaus teisių. 1998 m. priimtu Žmogaus teisių įstatymu užtikrinta, kad Jungtinėje Karalystėje asmenys gali pasinaudoti reikiamomis priemonėmis pažeistoms teisėms, kurios yra saugomos pagal Europos žmogaus teisių konvenciją (EŽTK), ginti. Tai taikoma visoms valstybinės valdžios institucijoms ir kitoms institucijoms, įskaitant kartais ir privačias bendroves, kurios vykdo valstybinės valdžios funkcijas.

Atitinkama JK teisinė sistema apima įdarbinimo nuostatas, kuriomis bendrovėms draudžiama diskriminuoti darbuotojus lyties, rasės, seksualinės orientacijos ir religinių įsitikinimų pagrindu, bei aplinkosaugos reikalavimus. Kalbant apie žmogaus teisių apsaugą verslo kontekste, irgi esama daug tokių nuostatų įvirtinusių teisės aktų, pavyzdžiui, 1974 m. Sveikatos apsaugos ir saugos darbe įstatymas, 1998 m. Duomenų apsaugos įstatymas, kuris taikomas įmonėms, ir kuris užtikrina pagarbą asmens privatumui. Taip pat priimti teisės aktai, kuriais užpildytos konkrečios spragos dėl teisinės darbuotojų apsaugos, pavyzdžiui, 2004 m. Įdarbinimo tarpininkų veiklos reguliavimo (licencijavimo) įstatymas, kuriuo buvo įkurta agentūra, skirta neleisti išnaudoti žemės ūkio, vėžiagyvių rinkimo bei susijusiems perdirbimo ir pakavimo darbams samdomų darbuotojų.

Jungtinėje Karalystėje sukurta arba patvirtinta nemažai priemonių, kuriomis skatinamas įvairus geras įmonių elgesys ir pagarbą žmogaus teisėms, pavyzdžiui:

- **JK Kovos su kyšininkavimu įstatymas**, kuriuo, atsižvelgiant į mūsų įsipareigojimus EBPO, JK įmonės privalo atsakyti Jungtinėje Karalystėje už bet kurioje pasaulio vietoje padarytus kyšininkavimo veiksmus;

- 1998 m. priimta **Pagrindinių principų ir teisių darbe deklaracija** ir aštuonios pagrindinės TDO konvencijos, kuriose įtvirtintus darbo standartus yra ratifikavusi JK;

- **EBPO rekomendacijos daugiašalėms įmonėms**, kuriose JK yra visuotinai pripažinta kaip vienas iš efektyviausiai veikiančių nacionalinių koordinacinių centrų;

- **2006 m. Įmonių įstatymo** 172 skyrius, kuriame aiškiai nurodyta, kad, vykdydami savo pareigą veikti tokiu būdu, kuris, jų nuomone, labiausiai skatintų sėkmingą įmonių veiklą, direktoriai turi galvoti apie dalykus, galinčius turėti įtakos šiai sėkmei, įskaitant bendrovės darbuotojų interesus ir bendrovės veiklos poveikį bendruomenei.

Vyriausybė vykdo „strateginių“ prekių ir technologijų eksporto kontrolę per eksporto licencijavimo sistemą. Visos paraiškos išduoti eksporto licenciją yra griežtai vertinamos pagal Bendrus ES ir nacionalinius ginklų eksporto licencijų išdavimo kriterijus (angl. Consolidated EU and National Arms Export Licensing Criteria). Atliekant šį vertinimą, visapusiškai atsižvelgiama į galimą poveikį žmogaus teisėms; licencija nesuteikiama nusprendus, kad esama aiškaus pavojaus, jog numatomos eksportuoti prekės gali būti naudojamos vidaus represijoms.

Atlikti veiksmai

Siekdami įgyvendinti JT pagrindinius principus:

(i) tuo metu, kai JK pirmininkavo Didžiojo aštuoneto (G8) valstybėms, gavome **G8 šalių paramą atsakingo verslo investicijoms** Birmoje, atitinkančioms JT pagrindinius principus. Taip pat mūsų lėšomis buvo sukurtas **išteklių centras Rangūne**, skirtas atkreipti ateinančių investuotojų dėmesį į žmogaus teisių nuostatų besilaikančio verslo svarbą Birmoje, remiantis JTTP. Užsienio ir Sandraugos reikalų ministerijos suteiktą pradinį finansavimą dabar papildė pagalba kitam etapui, kurią skyrė JK Tarptautinės plėtros departamentas (TPD);

(ii) siekėme ir esame **įsipareigoję užtikrinti**, kad **JK Vyriausybei perkant** prekes, paslaugas ir darbus būtų deramai atsižvelgiama į žmogaus teisių klausimus. Vadovaujantis viešųjų pirkimų taisyklėmis, valdžios institucijos tam tikrais atvejais gali išbraukti iš konkurso tam tikrus dalyvius, pavyzdžiui, kai turima informacijos apie rimtus bendrovės nederamo elgesio versle arba profesinėje veikloje atvejus. Nederamo elgesiu laikomas ir elgesys, kai pažeidžiamos žmogaus teisės. Be to, vykdydamos viešuosius pirkimus, JK valdžios institucijos turi deramai atsižvelgti ir į lygybės klausimus;

(iii) derėjomės ir susitarėme dėl **EBPO 2012 m. Bendrų metodų** (angl. OECD 2012 Common Approaches), įskaitant reikalavimą Eksporto kredito agentūroms (EKA) atsižvelgti ne tik į galimą poveikį aplinkai, bet ir į socialinį poveikį, kuris apima ir „tam tikrą nepageidaujamą su atitinkamais projektais susijusį poveikį žmogaus teisėms“. EBPO 2012 m. Bendruose metoduose taip pat reikalaujama, kad EKA „apsvarstytų visus pranešimus arba ataskaitas, kurias paskelbia jų nacionaliniai koordinaciniai centrai (NKC), atlikę konkrečių atvejų procedūras pagal EBPO rekomendacijas daugiašalėms įmonėms“. Svarstydamas eksporto kredito projektą, JK Eksporto kredito garantijų departamentas išnagrinėja visus neigiamus galutinius NKC pranešimus apie įmonę žmogaus teisių srityje;

(iv) atlikome vadovaujantį vaidmenį rengiant **Tarptautinį privačių saugos paslaugų teikėjų elgesio kodeksą** (angl. International Code of Conduct for Private Security Service Providers), kuriame nustatyti įmonių įsipareigojimai vadovautis tam tikrais elgesio standartais, ypač žmogaus teisių srityje, ir tikrinsime, kaip laikomasi šių įsipareigojimų. Iki 2013 m. birželio šį kodeksą buvo pasirašiusios 659 įmonės, iš kurių trečdalis – JK bendrovės;

(v) įvertinome verslo veiklą konfliktų zonose ir pažeidžiamose valstybėse bei šalyse, kur aukštas kriminalinio smurto lygis, atsižvelgdami į **Stabilumo užsienyje didinimo strategiją** (angl. Building Stability Overseas Strategy). Bendrovėms, vykdančioms savo veiklą tokiomis sudėtingomis sąlygomis, tenka svarbus vaidmuo stiprinant stabilumą, augimą, plėtrą, klestėjimą ir žmogaus teisių apsaugą. Mes remiame EBPO daugiašalių įmonių informavimo apie riziką zonose su silpnomis valdymo struktūromis priemonės (angl. Risk Awareness Tool for Multinational Enterprises in Weak Governance Zones) įgyvendinimą. Mes ir toliau padėsime rengti EBPO išsamaus tikrinimo rekomendacijas dėl atsakingo naudingųjų iškasenų tiekimo iš konfliktų zonų ir didelės rizikos regionų (angl. Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict Affected and High-Risk Areas) ir stebėti, kaip jos yra įgyvendinamos. Be to, Vyriausybė ir toliau skatins taikyti aukštesnius standartus visoje deimantų tiekimo grandinėje;

(vi) toliau teikėme **finansinę paramą JT pasauliniam susitarimui** (angl. UN Global Compact), kuris skirtas skatinti įmones, sudarant ir tam reikiamas sąlygas, derinti savo veiklą ir strategijas su dešimčia visuotinai pripažintų principų žmogaus teisių, darbo, aplinkosaugos ir kovos su korupcija srityse;

(vii) 2012-2013 m. iš Užsienio ir Sandraugos reikalų ministerijos **Žmogaus teisių ir demokratijos programos** skyrėme 750 tūkst. svarų sterlingų JTPP įgyvendinimą remiantiems projektams; panašią sumą numatoma skirti ir 2013-2014 m.

Planuojami nauji veiksmai

Siekdama geriau vykdyti savo įsipareigojimus pagal JTPP pirmąjį ramstį, Vyriausybė planuoja šiuos veiksmus:

(i) plėtoti partnerystes su kitomis šalimis, siekiančiomis įgyvendinti JTPP. Mes jau turime užmezgę tvirtą bendradarbiavimo partnerystę su **Kolumbijos Vyriausybe** dėl JTPP įgyvendinimo abiejose šalyse, vadovaujantis 2011 m. lapkrytyje padarytu Ministro Pirmininko ir prezidento Santos bendru pranešimu apie žmogaus teises;

(ii) bendradarbiaujant su JK akreditacijos tarnyba, pradėti sertifikuoti privačias saugos bendroves Jungtinėje Karalystėje remiantis suderintu JK standartu, taikytinu sausumoje esančioms bendrovėms, siekiant tęsti sertifikavimo procesą ir užtikrinant, kad būtų atsižvelgta į ekspertų patarimus dėl žmogaus teisių. Be to, suderinsime pajūrio privačioms saugos bendrovėms taikytiną standartą. Taip pat tęsime bendrus darbus su Šveicarijos, Australijos ir JAV vyriausybėmis, pramonės įmonėmis ir NVO, kad sukurtume tarptautinį **mechanizmą, skirtą prižiūrėti, kaip laikomasi** Tarptautinio privačių saugos paslaugų teikėjų elgesio kodekso. Bendraudami su valstybės ir nevalstybiniais užsakovais, raginsime juos įsipareigoti samdyti **tik tas privačias saugos bendroves, kurios siekia gauti sertifikatą, atitinkantį akredituotų sertifikavimo**

įstaigų pripažintus standartus, ir tapti Tarptautinio privačių saugos paslaugų teikėjų elgesio kodekso asociacijos (angl. ICOC Association) narėmis;

(iii) bendradarbiauti su partneriais **Savanoriškų saugumo ir žmogaus teisių principų** (angl. Voluntary Principles on Security and Human Rights) srityje, stiprinant šių principų įgyvendinimą ir veiksmingumą bei gausinant jų pasekėjų gretas – be kita ko, ir nuo 2014 m. kovo prasidedančio JK pirmininkavimo Savanoriškų principų iniciatyvai metu;

(iv) patikrinti, ar **JK valstybei priklausančios, kontroliuojamos ar remiamos įmonės** deramai gerbia žmogaus teises savo veikloje ir ar valstybė deramai atsižvelgia į žmogaus teises pirkdama darbus, prekes ir paslaugas, ir pateikti rekomendacijas, kaip užtikrinti, jog būtų laikomasi JTPP;

(v) vadovaujantis JK kibernetinio eksporto strategija, parengti rekomendacijas, kaip spręsti **informacijos ir ryšių technologijų eksporto**, kuriam netaikoma eksporto kontrolė, tačiau kuris gali turėti poveikį žmogaus teisėms, įskaitant žodžio laisvę internete, keliamų pavojų klausimus;

(vi) skatinti **naują projektinę veiklą** informuotumui didinti ir kovoti su neigiamu verslo veiklos poveikiu, įskaitant poveikį tokių grupių, kaip vietos tautos, moterys, nacionalinės ar etninės mažumos, religinės ir kalbinės mažumos, vaikai, neįgalieji, imigrantai darbuotojai ir jų šeimos, žmogaus teisėms, pavedant atitinkamas užduotis mūsų diplomatinėms atstovybėms šalyse, kuriose aktualūs šie klausimai;

(vii) užtikrinti, kad į **susitarimus, kuriais palengvinamas JK arba ES bendrovių investavimas užsienyje**, būtų įtrauktos nuostatos dėl verslo pareigos gerbti žmogaus teises, ir kad jais nebūtų neigiamai paveiktos priimančiosios šalies galimybės vykdyti savo tarptautinius įsipareigojimus žmogaus teisių srityje, arba nustatyti tokius pačius aplinkosaugos ir socialinius reikalavimus užsienio investuotojams, kokie yra taikomi vietos bendrovėms;

(viii) **stengtis paveikti užsienio valstybes** – per ryšius tarp ministrų, savo ambasadas ir aukšto rango komisijas – kad jos skatintų plačiai tarptautiniu mastu įgyvendinti JTPP ir kitus atitinkamus tarptautinius dokumentus, tarp jų ir TDO pagrindinius principus ir teises darbe bei aštuonias pagrindines juos įtvirtinančias konvencijas ir EBPO rekomendacijas daugiašalėms įmonėms;

(ix) bendradarbiauti su ES partneriais siekiant įgyvendinti JTPP visose valstybėse narėse ir tarptautiniu mastu, pradedant valstybių narių **ES veiksmų plane žmogaus teisių ir demokratijos srityje** (angl. EU Action Plan on Human Rights and Democracy) priimtu įsipareigojimu iki 2013 m. pabaigos parengti nacionalinius planus;

(x) remti **JT darbo grupės** veiklą žmogaus teisių klausimais bei tarptautinių korporacijų ir kitų verslo įmonių atžvilgiu, skatinant jas diegti JTPP ir parengti rekomendacijas ir geriausios praktikos vadovus (2012 m. tam skyrėme 100 tūkst. svarų sterlingų);

(xi) nurodyti savo ambasadoms ir aukšto rango komisijoms remti **žmogaus teisių gynėjus**, sprendžiančius su verslu ir žmogaus teisėmis susijusius klausimus, vadovaujantis ES gairėmis dėl žmogaus teisių gynėjų.

3. JK įmonių pareiga gerbti žmogaus teises

Vyriausybės lūkesčiai verslui

Daugelis įmonių jau susiejo savo verslo veiklą ir pagarbą žmogaus teisėms; daugelis jau integravo žmogaus teisių politiką į savo tikslus ir veiklą. Kitos įmonės, kurioms žmogaus teisės dar nėra pažįstama teritorija, taip pat pamažu imasi spręsti su žmogaus teisėmis susijusius klausimus savo veikloje, tik juos kitaip įvardija, pavyzdžiui, darbo standartais, sveikata ir sauga, ar nediskriminavimu.

JTPP išdėstytas požiūris, kaip įmonės turėtų gerbti žmogaus teises visoje savo veikloje, ir kuriuo turėtų vadovautis JK bendrovės, būtų:

- visoje savo veikloje **laikytis visų taikytinų įstatymų** ir gerbti tarptautiniu mastu pripažintas žmogaus teises;
- **ieškoti būdų gerbti** tarptautiniu mastu pripažintų žmogaus teisių **principus** prieštaringų reikalavimų atveju;
- visoje savo veikloje riziką grubiai pažeisti arba dalyvauti grubiai pažeidžiant žmogaus teises **vertinti kaip atitiktis teisiniams reikalavimams klausimą**;
- parengti atitinkamus išsamaus įvertinimo principus, siekiant **nustatyti, užkirsti kelią ir sumažinti pavojus žmogaus teisėms** bei įsipareigoti stebėti ir vertinti šių principų įgyvendinimą;
- **teikti konsultacijas žmonėms, kurių teisės potencialiai gali būti pažeistos**, visuose projektų kūrimo ir įgyvendinimo etapuose tokiu būdu, kad asmenys galėtų laisvai kreiptis ir gauti reikiamą informaciją ir kad būtų atsižvelgiama į kalbą bei kitas galimas kliūtis veiksmingai dalyvauti, ypač atkreipiant dėmesį į vietos tautas ir kitas grupes, tarp jų ir moteris bei vaikus;
- pabrėžti elgesio atitiktis JTPP svarbą įmonių **tiekimo grandinėse** JK ir užsienyje. Tinkamos taikytinos priemonės - sutartiniai susitarimai, mokymai, stebėseną ir gebėjimų stiprinimas;
- parengti skaidrius, teisingus ir nuspėjamus veiksmingo **skundų nagrinėjimo mechanizmus**, kad būtų ištaisyta bet kokia žmogaus teisėms padaryta ar su jomis susijusi skriauda, arba dalyvauti įgyvendinant tokius mechanizmus;
- formuojant politiką, vykdant veiklą ir vertinant poveikį laikytis **skaidrumo** principo ir apžvelgti žmogaus teisių klausimus bei riziką savo metinėse ataskaitose.

Vyriausybė remia JTPP pateiktą požiūrį ir yra pasiryžusi padėti įmonėms jo laikytis. Tai turėtų būti centrinė įmonių veiklos ašis – ir tai nėra tas pats, kas filantropija ar socialinės investicijos. Įmonių atsakomybė gerbti žmogaus teises nepriklauso nuo valstybių sugebėjimo ir (arba) noro vykdyti savo pačių įsipareigojimus žmogaus teisių srityje. Mes pripažįstame, kad skirtingoms įmonėms reikės skirtingų būdų šiam požiūriui integruoti,

kad šių principų įgyvendinimo procesas vyks palaipsniui ir ypač turės būti suderinamas su ribotais mažų ir vidutinių įmonių ištekliais. Mes taip pat pripažįstame, kad įmonės turi veikti laikydamosi vietos įstatymų, kurie kartais gali neleisti visapusiškai gerbti žmogaus teises. Susidarius tokiai situacijai, mes tikimės, kad įmonės veiks vadovaudamosi minėtoju apibendrintu antruoju principu, ir pasižadame reaguoti į pagalbos prašymus esant prieštaringsiems reikalavimams.

Veiksmai, kurių imtasi padedant verslui įgyvendinti JTTP

Siekdami padėti verslui vykdyti pareigą gerbti žmogaus teises:

(i) **paskelbėme šį veiksmų planą**, kuriame nurodyti Vyriausybės veiksmai ir lūkesčiai dėl verslo ir žmogaus teisių. Mes sieksime, kad šią politiką aiškiai ir nuosekliai perduotų ministrai, JK verslo ambasadoriai ir verslą kuruojantys pareigūnai, taip pat kad ji būtų pateikta Vyriausybės interneto svetainėse ir socialinėje žiniasklaidoje, įskaitant mūsų ambasadų ir aukšto rango komisijų interneto svetaines;

(ii) **ėmėmės priemonių užtikrinti**, kad nuo spalio 1 d. įsigaliosiančiame 2006 m. Įmonių įstatymo paaiškinime būtų nurodyta, jog bendrovių direktoriai turi apžvelgti žmogaus teisių klausimus savo metinėse ataskaitose;

(iii) sukūrėme bendrą Užsienio ir Sandraugos reikalų ministerijos ir JK prekybos ir investicijų departamento (JKPID) paslaugą „**Informacija apie verslo riziką užsienio šalyse**“ (angl. Overseas Business Risk Service) teikti informaciją apie verslo aplinką tose šalyse, kuriose JKPID turi savo atstovybes, siekdami užtikrinti, kad būtų informuojama apie žmogaus teisių situaciją konkrečioje šalyje, pateikiamos nuorodos į JTTP bei kitos atitinkamos priemonės ir rekomendacijos:

<http://www.ukti.gov.uk/export/howwehelp/overseasbusinessrisk/countries.html>

(iv) atnaujinome Vyriausybės **Verslo ir žmogaus teisių priemonių rinkinį** (angl. Business and Human Rights Toolkit) – JTTP nuostatas atitinkantį išsamų rekomendacijų vadovą pareigūnams ir pristatėme jį visiems atitinkamiems pareigūnams, įskaitant per mokymo kursus, kuriuos rengiame Užsienio ir Sandraugos reikalų ministerijos ir JK prekybos ir investicijų departamento darbuotojams;

(v) nurodėme mūsų ambasadoms ir aukšto rango komisijoms bendradarbiauti su vietos vyriausybėmis, vietos ir JK verslo įmonėmis, profesinėmis sąjungomis, NVO, žmogaus teisių gynėjais, mokslo atstovais, teisininkais ir kitais vietos ekspertais, kad galėtume informuoti bendroves apie **jiems aktualias grėsmes žmogaus teisėms**;

(vi) suteikėme paramą sušaukimo **mechanizmams**, kuriais suburiami verslo ir pilietinės visuomenės atstovai imtis praktinių veiksmų, tokių kaip Etinės prekybos iniciatyva;

(vii) finansavome **internetinį centrą**, kuriame 6 kalbomis teikiamos rekomendacijos ir informacija apie JTTP, ir kuriame įmonės gali dalintis savo sėkmės istorijomis bei skleisti gerąją praktiką:

<http://www.business-humanrights.org/UNGuidingPrinciplesPortal/Home>

Planuojami tolesni veiksmai

Numatyta:

(i) **tobulinti Vyriausybės rekomendacijas**, kad jos būtų prieinamos ir naudingos, ypač mažoms ir vidutinio dydžio įmonėms. Keturis bendradarbiauti su atitinkamomis pramonės asociacijomis ir kitomis verslo grupėmis. Be to, aiškiai nurodysime rekomendacijas, skirtas padėti konkrečiai mažoms ir vidutinio dydžio įmonėms, tokias kaip Lygybės ir žmogaus teisių komisijos parengta informacija:

<http://www.equalityhumanrights.com/advice-and-guidance/here-for-business/human-rights-matter-to-business/>

ir Europos Komisijos parengtas dokumentas:

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/files/csr-sme/human-rights-sme-guide-final_en.pdf

(ii) **skatinti prekybos asociacijas ar pagal sektorius grupuojamas bendroves parengti rekomendacijas** dėl žmogaus teisių politikos formavimo ir procedūrų, įskaitant išsamų įvertinimą, kurios būtų aktualios atitinkamam narių veiklos sektoriui. Internete, Verslo ir žmogaus teisių išteklių centro interneto svetainėje, pateiktos bendros gairės, kaip tai padaryti. Taip pat esama konkrečiam sektoriui taikytinų gairių, pavyzdžiui, Tarptautinė kasybos ir metalų taryba (angl. International Council on Mining and Metals) yra parengusi išsamaus žmogaus teisių situacijos įvertinimo vadovą kasybos bendrovėms. Europos Komisija yra parengusi rekomendacijas informacinių ir ryšio technologijų (IRT), naftos ir dujų bei užimtumo ir įdarbinimo sektoriams:

<http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/corporate-social-responsibility/human-rights/index>

(iii) **remti dialogą tarp verslo žmonių, parlamentarų ir pilietinės visuomenės** apie verslo ir žmogaus teisių darbotvarkės įgyvendinimą ir pasidalinti geros praktikos ir sunkumų, su kuriais susidūrė geros praktikos neturinčios įmonės, pavyzdžiais;

(iv) nurodyti savo diplomatinėms atstovybėms **išsakyti savo susirūpinimą vietos valdžios institucijoms** tais atvejais, kai įmonėms sudėtinga vykdyti su žmogaus teisėmis susijusius įsipareigojimus, nes vietos įstatymai neatitinka tarptautinės žmogaus teisių teisės.

4. JK Vyriausybė ir galimybės pasinaudoti priemonėmis, skirtomis kovoti su žmogaus teisių pažeidimais verslo veikloje

---

Jungtinėje Karalystėje puoselėjama žmogaus teisių suvokimo ir apsaugos kultūra, kuri didžia dalimi priklauso nuo mūsų anksčiau aprašytos teisės aktų sistemos. Taip pat turime įvairių teisės gynimo priemonių. Tokiomis priemonėmis mes pripažįstame atsiprašymą, restituciją, reabilitaciją, finansinę ar nefinansinę kompensaciją ir baudžiamąsias sankcijas, taip pat žalos prevenciją, pavyzdžiui, per draudimus arba garantavimą, kad atvejis nepasikartos.

JK savo teismines teisės gynimo priemones laiko svarbia sudėtine visų priemonių dalimi. Kita svarbi dalis yra neteisminiai skundų nagrinėjimo mechanizmai, paremti šalių susitarimu. Tai gali vykti bendrovės vidaus skundų nagrinėjimo arba arbitražo, oficialaus ginčo nagrinėjimo, tarpininkavimo, taikinimo ir derybų keliu. Patarimus dėl tokių mechanizmų gali teikti, arba tokias paslaugas gali pasiūlyti nepriklausomos ginčų sprendimo bendrovės, ombudsmenas, Piliečių konsultavimo biuras (angl. Citizens' Advice Bureau), tam tikriems sektoriams skirta Vyriausybės priežiūros institucija arba Konsultavimo, sutaikymo ir arbitražo tarnyba (angl. Advisory, Conciliation and Arbitration Service).

Be to, JK Nacionalinis koordinacinis centras (NKC) nagrinėja pranešimus apie tai, jog JK įmonės nesilaiko EBPO rekomendacijų daugiašalėms įmonėms. NKC stengiasi tarpininkauti, kad šalys pasiektų susitarimą. Tačiau tais atvejais, kai tai nėra įmanoma, sprendimas dėl to, ar įmonė veikė nesilaikydama šių gairių, paskelbiamas viešai:

<http://www.bis.gov.uk/nationalcontactpoint>

Vyriausybės veiksmai remiant galimybes pasinaudoti teisės gynimo priemonėmis

Mūsų įsipareigojimai:

(i) **skleisti 2012 m. Londono olimpinių ir parolimpinių žaidynių organizacinio komiteto (LOCOG) įgytą patirtį.** LOCOG parengė JTPP atitinkančią procedūrą spręsti nusiskundimus ir skundus, susijusius su tuo, kaip komiteto komerciniai partneriai taikė jo Tvaraus tiekimo kodeksą (angl. Sustainable Sourcing Code), ypač kalbant apie darbo sąlygas gamyklose, kurios pasiūlė rėmėjus, licencijų turėtojus ir tiekėjus;

(ii) pavesti JK Prekybos ir investicijų (JKPI) departamento komandoms rinkose, kuriose veikia jo atstovybės, **konsultuoti JK bendroves, kaip sukurti (arba pasinaudoti jau esamais) skundų nagrinėjimo mechanizmus**, skirtus asmenims, galimai patyrusiems tam tikrą įmonių veiklos poveikį, ir bendradarbiauti su vietos valdžios institucijomis tais atvejais, kai veiksmingai pagalbai užtikrinti reikalingi tolesni valstybės veiksmai;

(iii) **skatinti įmones JK naudojamus veiksmingus skundų nagrinėjimo mechanizmus pradėti taikyti ir užsienyje vystomoje veikloje**, pakoreguojant, jei būtina, šias procedūras pagal vietos situaciją ir teikiant konsultacijas suinteresuotosiomis šalimis. Tai taip pat galioja ir ginčų arbitražo/tarpininkavimo procedūroms, kurios taikomos jų veiklos sektoriuje arba kurias taiko kolektyvinės pramonės organizacijos;

(iv) **remti** per Užsienio ir Sandraugos reikalų ministerijos Žmogaus teisių ir demokratijos programos fondą įgyvendinamus **projektus** teisės gynimo priemonių kitose šalyse klausimais:

- padėti valstybėms, norinčioms plėtoti savo žmogaus teisių apsaugos mechanizmus ir mažinti kliūtis šiems mechanizmomams jų jurisdikcijoje;
- remti pilietinės visuomenės ir profesinių sąjungų pastangas užtikrinti galimybę naudotis veiksmingomis teisės gynimo ir žmogaus teisių gynėjų, kurie aktyviai sprendžia su verslu ir žmogaus teisėmis susijusius klausimus, apsauga;
- remti verslo pastangas kurti ir patvirtinti veiksmingus skundų nagrinėjimo mechanizmus arba naudotis jau esamomis procedūromis.

(v) nuolat peržiūrėti JK užtikrinamas teisės gynimo priemonės.

Įmonių veiksmai, skirti užtikrinti galimybes pasinaudoti teisės gynimo priemonėmis

Vyriausybė skatina įmones peržiūrėti turimas skundų nagrinėjimo procedūras, įvertinant ar jos yra teisingos, skaidrios, suprantamos, tinkamai viešinamos ir visiems prieinamos ir užtikrinti, kad skundai būtų nagrinėjami veiksmingai ir be baimės būti persekiojamam. Taip pat svarbu, kad įmonės reikalautų taikyti panašią gerą praktiką savo tiekimo grandinėse, ypač tose srityse, kuriose buvo nustatyti teisių pažeidimo atvejai.

5. JK veiksmų plano įgyvendinimas ir tobulinimas

Šiuo dokumentu Jungtinė Karalystė pradeda įgyvendinti JT pagrindinius principus. Esame viena iš pirmųjų tokių planą parengusių valstybių narių ir tikimės, kad sprendžiant verslo ir žmogaus teisių klausimus, kurie vis plačiau aptariami tarptautiniu mastu, kils naujų idėjų ir susiformuos geriausia praktika. Mes atidžiai stebėsime šiuos procesus ir pasinaudosime jais tobulindami savo politiką ateityje. Mes darysime tai kartu su valdžios, verslo ir pilietinės visuomenės atstovais, reguliariai rengdami susitikimus, kad matytume, kaip įgyvendinamas šis planas, ir galėtume jį peržiūrėti bei atnaujinti ateityje. Kasmet pateiksime informaciją apie padarytą pažangą Metinėje Užsienio ir Sandraugos reikalų ataskaitoje apie žmogaus teises ir demokratiją. Taip pat įsipareigojame atnaujinti veiksmų planą iki 2015 m. pabaigos. Be to, raginame visas suinteresuotąsias šalis teikti savo informaciją ir pastabas bet koku metu, aiškiai nurodant „Verslas ir žmogaus teisės“, adresu: HRDDenquiries@fco.gov.uk.

Dėkojame visoms įmonėms, profesinėms sąjungoms, pilietinės visuomenės organizacijoms, mokslo atstovams, taip pat ir kolegoms iš Vyriausybės, už jų indėlį rengiant šį dokumentą ir tikimės tolesnio bendradarbiavimo ateityje.

6. Nuorodos

Toliau pateikiami keli iš daugelio mechanizmų, skirtų skatinti gerą įmonių elgesį, ir už juos atsakingi vyriausybės departamentai:

Užsienio ir Sandraugos reikalų ministerija

JT pagrindiniai principai: valstybės pareiga ginti žmogaus teises, verslo atsakomybė gerbti žmogaus teises ir užtikrinti galimybes pasinaudoti teisės gynimo priemonėmis. Pripažįstama, kad šiame procese tam tikri vaidmenys tenka visiems dalyviams: valstybei, įmonėms ir pilietinei visuomenei.

<http://www.business-humanrights.org/media/documents/ruggie/ruggie-guiding-principles-21-mar-2011.pdf>

Savanoriški saugumo ir žmogaus teisių principai: parengti 2000 m. kaip gairės atsakingos saugumo praktikos klausimais kasybos sektoriaus įmonėms.

<http://www.voluntaryprinciples.org/>

Kimberley procesas: inicijuotas 2002 m. kovai su prekyba neapdorotais deimantais, kuriais finansuojami ginkluoti konfliktai, visų pirma Afrikoje. Kimberley procese dalyvaujančios 75 šalys tiekia apie 99 proc. neapdorotų deimantų, pateikiamų į rinką visame pasaulyje. <http://www.kimberleyprocess.com/>

Tarptautinis privačių saugos paslaugų teikėjų elgesio kodeksas: inicijuotas 2010 m. kaip savanoriškas elgesio kodeksas, kuriame įtvirtinta struktūra „Saugoti, gerbti, ištaisyti“ ir nustatyti aiškūs principai sudėtingoje aplinkoje dirbančioms privačioms saugos bendrovėms. <http://www.icoc-psp.org/>.

EBPO išsamaus tikrinimo rekomendacijos dėl atsakingo naudingųjų iškasenų tiekimo iš konfliktų zonų ir didelės rizikos regionų: neprivalomos rekomendacijos, skirtos padėti įmonėms gerbti žmogaus teises ir neišsipainioti į konfliktus dėl savo sprendimų dėl naudingųjų iškasenų ar metalų pirkimo ir praktikos. Išsamaus tikrinimo rekomendacijomis gali naudotis bet kuri įmonė, galimai įsigyjanti naudingųjų iškasenų ar metalų iš konflikto zonų ar didelės rizikos regionų.

<http://www.oecd.org/investment/mne/46740847.pdf>

Tarptautinės plėtros departamentas

JT pasaulinis susitarimas: iki šiol šį susitarimą yra pasirašiusios 5300 bendrovių iš 130 šalių, pasižadėdamos įgyvendinti 10 principų žmogaus teisių, darbo standartų, aplinkosaugos ir kovos su korupcija srityse ir kasmet pateikti ataskaitas apie atliktus veiksmus. <http://www.unglobalcompact.org/>

Gavybos pramonės skaidrumo iniciatyva: ja siekiama gerinti valdymą didinant skaidrumą ir atskaitomybę gavybos sektoriuose. <http://eitransparency.org/>

Etinės prekybos iniciatyva: partnerystę užmezgusios įmonės, profesinės sąjungos ir nevyriausybinės organizacijos siekia pagerinti neturtingų ir pažeidžiamų darbuotojų, gaminančių arba auginančių vartojimo prekes – nuo arbatos iki marškinėlių, nuo gėlių iki futbolo kamuolių – gyvenimus visame pasaulyje. <http://www.ethicaltrade.org/>

Savanoriškos atsakingo žemės ūkio struktūrų, žuvų išteklių ir miškų valdymo gairės nacionalinio maisto saugumo kontekste (angl. Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security), Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacija, <http://www.fao.org/nr/tenure/voluntary-guidelines/en/>, ir netrukus pasirodysiantys Atsakingų žemės ūkio investicijų principai (angl. Principles on Responsible Agricultural Investment), Maisto ir žemės ūkio organizacija / Aprūpinimo maistu pasaulyje komitetas.

Verslo, inovacijų ir gebėjimų departamentas

EBPO rekomendacijos daugiašalėms įmonėms:

<http://www.oecd.org/daf/internationalinvestment/guidelinesformultinationalenterprises/>

Dokumente pateikiami savanoriški įmonių elgesio tokiose srityse, kaip žmogaus teisės, tiekimo grandinė, užimtumas ir darbo santykiai, aplinkosauga, kova su kyšininkavimu, principai ir standartai. Vyriausybės, kurios laikosi šių Rekomendacijų, įsipareigoja skatinti verslo įmones vadovautis šiomis rekomendacijomis visoje savo veiklos teritorijoje, taip pat didinti didinant informuotumą apie Rekomendacijas ir vykdyti skundų nagrinėjimo procedūras įsteigiant nacionalinius koordinacinius centrus.

JK nacionalinis koordinacinis centras: <http://www.bis.gov.uk/nationalcontactpoint>

nagrinėja pranešimus, kad JK bendrovės nesilaiko EBPO rekomendacijų daugiašalėms įmonėms (žr. 4 skyrių).

Kitos iniciatyvos

EBPO daugiašalių įmonių informavimo apie riziką zonose su silpnomis valdymo struktūromis priemonė:

<http://www.oecd.org/dataoecd/26/21/36885821.pdf>

Statybų sektoriaus skaidrumo iniciatyva (angl. Construction Sector Transparency Initiative): <http://www.constructiontransparency.org>

Verslo antikorupcijos portalas: <http://www.BusinessAntiCorruption.com>

Vaikų teisės ir verslo principai:

http://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/human_rights/CRBP/Childrens_Rights_and_Business_Principles.pdf

Pusiaujo principai (angl. Equator Principles): netrukus pasirodysiantys patikslinti principai, kurie buvo atnaujinti įtraukiant nuorodą į žmogaus teises ir atsižvelgiant į

Ruggie'o Pagrindinius principus (dėl naujausios informacijos kreiptis į Pusiaujo principų Valdymo komitetą).

Internete prieinama nevyriausybių šaltinių informacija

Nors ir negalėdami prisiimti atsakomybės už toliau išvardytus informacijos šaltinius ir kurį nors konkrečiai rekomenduoti, visgi pateikiame kelis gerą reputaciją verslo ir žmogaus teisių srityse turinčius šaltinius:

Londone įsikūręs Verslo ir žmogaus teisių išteklių centras (angl. Business & Human Rights Resource Centre) neutrali, pelno nesiekianti organizacija, yra bene didžiausia pasaulyje informacijos apie verslą ir žmogaus teises internetinė saugykla ir rekomendacijų, mokslo tyrimų ir situacijų analizės šaltinis:

<http://www.business-humanrights.org/Home>

Be to, jų interneto svetainėje pateiktas visas JT pagrindinių principų tekstas septyniomis kalbomis:

<http://www.business-humanrights.org/media/documents/ruggie/ruggie-guiding-principles-21-mar-2011.pdf>

Gairės įmonėms dėl politikos ir procedūrų rengimo

Šaltiniai, kuriuose pateikiamos gairės dėl žmogaus teisių politikos ir procedūrų rengimo:

Tarptautinė kasybos ir metalų taryba

<http://www.icmm.com/page/75929/integrating-human-rights-due-diligence-into-corporate-risk-management-processes>

EBPO išsamaus tikrinimo rekomendacijos dėl atsakingo naudingųjų iškasenų tiekimo iš konfliktų zonų ir didelės rizikos regionų

<http://www.oecd.org/daf/inv/mne/mining.htm>

Etiškos prekybos iniciatyva:

<http://www.ethicaltrade.org/resources/key-eti-resources/freedom-of-association-in-company-supply-chains>

Tai praktinės rekomendacijos dėl pagarbos teisei laisvai burtis į asociacijas tiekimo grandinėse.